

شرح قانون مجازات اسلامی

مصوب ۱۳۹۲

با رویکرد کاربردی

مؤلف

محمد مصدق

قاضی دادگستری و مدرس دانشگاه

انتشارات جنگل

سرشناسه : مصدق، محمد، ۱۳۴۲-
 عنوان قراردادی : ایران. قوانین و احکام
 عنوان و نام پدیدآور : شرح قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ با رویکرد کاربردی /
 مؤلف: محمد مصدق.
 مشخصات نشر : تهران: جنگل، جاودانه، ۱۳۹۲
 مشخصات ظاهری : ۳۰۴ ص.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۶-۰۸۹-۷
 وضعیت فهرست‌نویسی : فیپا
 موضوع : قانون کیفری - ایران
 موضوع : حقوق جزا - ایران
 موضوع : آیین دادرسی جزایی - ایران
 رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۲ ش ۴/م ۶/ KMH۳۸۰۰
 رده‌بندی دیویی : ۳۴۵/۵۵
 شماره کتابشناسی ملی : ۳۲۶۴۳۳

عنوان کتاب: شرح قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ با رویکرد کاربردی
 تألیف: محمد مصدق
 ناشر: انتشارات جنگل، جاودانه
 ویراستار علمی و ادبی: دکتر لیلا سادات اسدی
 ناظر فنی: امین لشکری
 نوبت و سال چاپ: اول، ۱۳۹۲
 قطع و تیراژ: وزیری، ۲۰۰۰ نسخه
 قیمت: ۱۶۵۰۰۰ ریال
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۶-۰۸۹-۷

تلفن: ۰۶۶۴۸۲۸۳۰-۹-۶۶۴۸۶۱۱۵-۲۱
[http:// www.junglepub.org](http://www.junglepub.org)
 email:// Info@junglepub.org ۰۳۱۱-۳۲۰۵۰۶۷-۳۲۰۳۸۰۰-۹
 شماره تلفن همراه: ۰۹۱۲-۲۸۴۴۱۶۷

«حق چاپ برای مؤلف محفوظ است»

پیشگام

شکستن نقش شیشه است و تحول نقش اجتماع، از این روست که همواره از خداوند عزوجل «حول به احسن الحال» را می‌خواهیم. به نظم درآوردن روابط اجتماعی با در نظر داشتن این تحولات نیز، قانون‌گذاری به روز را طلب می‌کند تا با نگاهی به زوایای جدید این روابط، قواعد کلی عدالت را در قالب‌هایی بنشانیم که در نظر تابعان، عرفی و منطقی جلوه کند، به استهزاء گرفته نشود و به سهولت در لحظه‌های زندگی اجتماعی جریان یابد. این همه لازم است تا قانون در عین اعتبار داشتن و منسوخ نشدن، از ویژگی حیات نیز برخوردار باشد و متروکه نگردد.

حرکت یک دهه‌ی اخیر قوه‌ی قضاییه در تدوین لوایح قضایی به منظور هماهنگ نمودن قوانین و مقررات با یافته‌های روز و نیازهای جامعه، تدبیری مثبت و حرکتی ستودنی است. لایحه‌ی پیش‌گیری از جرم، لایحه‌ی مجازات‌های اجتماعی، لایحه‌ی حمایت از بزه‌دیدگان، لایحه‌ی آیین دادرسی کیفری، لایحه‌ی حمایت خانواده، لایحه‌ی حمایت از کودکان و نوجوانان و لایحه‌ی جرایم بین‌المللی، نمودی از این رویکرد است.

لایحه‌ی مجازات اسلامی که در سال ۱۳۸۷ از سوی قوه‌ی قضاییه تقدیم دولت گردید و پس از فراز و فرودهایی در سال ۱۳۹۰ به تصویب مجلس شورای اسلامی و تأیید شورای نگهبان رسید، با درج در روزنامه‌ی رسمی مورخ ۱۳۹۲/۳/۸ از تاریخ ۱۳۹۲/۳/۲۴ اجرایی گردید و عنوان قانون به خود گرفت. این قانون که برخی لوایح دیگر از جمله لایحه‌ی مجازات‌های اجتماعی را کم یا بیش در خود جای داده است، مؤسس نهادهای حقوقی است که پیش از این مورد توجه قانون‌گذار قرار نگرفته بود. هم‌چنین قانون‌گذار با هدف رفع ابهامات موجود در قانون مجازات پیشین موادی را افزوده است که جدید به نظر می‌رسد. این نوآوری‌ها می‌تواند تا مواد

قانون جدید که همانند هر ماحصل انسانی دیگر، بدون ایراد نمی‌باشد، به بحث گذارده شود تا مواد تبیین شود، نقاط کور تفسیر شود؛ ابهام‌ها وضوح یابد؛ و خلاءها نمایان گردد.

این کتاب کوششی در راستای وصول به این هدف بوده و ماحصل تجربیات نویسنده در کار قضایی، تدریس در دانشگاه، کلاس‌های آموزش ضمن خدمت قضات، کارآموزان قضایی و حضور در جلسات بحث و بررسی قانون جدید مجازات اسلامی با حضور قضات است. کتاب پیش رو به شرح موادی از باب کلیات این قانون که موضوع درس حقوق جزای عمومی است می‌پردازد و فارغ از باب ادله‌ای اثبات در امور کیفری (مواد ۱۶۰ تا ۲۱۶) که امری شکلی و مربوط به آیین دادرسی کیفری است، سعی بر آن دارد ضمن بیان نکات کلیدی مواد قانونی، پیشینه‌ی آن‌ها را در قوانین سابق مورد توجه قرار دهد.

در پایان لازم می‌دانم ارادت قلبی خود را نسبت به دوستان ارجمندم آقایان: دکتر توجهی، دکتر گوینده، دکتر طهماسبی، دکتر رشادتی، دکتر محبی و دکتر بهره‌مند که در نشست‌های متعدد علمی پیرامون قانون مجازات اسلامی که از سوی معاونت محترم آموزش و تحقیقات قوه قضاییه برگزار می‌گردید، از نظریاتشان بهره‌مند شدم ابراز نمایم. همچنین از همکاران قضایی‌ام در دادسرا و دادگاه‌های نظامی تهران که در جلسات علمی از نظریاتشان بهره‌مند شدم یا از مکتوباتشان استفاده کردم به ویژه آقایان دکتر جعفر صادق‌منش و سیدرضا حسینی که در بازنگری این مجموعه نیز اینجانب را یاری نمودند، تشکر می‌کنم و نیز از فرزند عزیزم امیرحسین مصدق و دوست ارجمندش آقای سجاد محمودی که هر دو از دانشجویان کارشناسی‌ارشد رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی می‌باشند و در تنظیم مطالب کتاب، اینجانب را یاری نمودند تشکر می‌کنم و در نهایت، از همکار قضایی‌ام سرکار خانم دکتر اسدی معاون محترم دادستان عمومی و انقلاب تهران که علی‌رغم گرفتاری‌های کاری و کثرت مشغله، ویرایش علمی و ادبی این کتاب را برعهده گرفتند، صمیمانه تشکر می‌کنم.

با امید به مفید بودن مباحث کتاب برای جامعه‌ی حقوقی به ویژه کارآموزان قضایی، دانشجویان رشته‌های حقوق و فقه و حقوق، پایداری در عرصه‌ی علم را برایشان مسألت می‌نمایم.

محمد مصدق

شهریور ۱۳۹۲

فهرست مطالب

پیشگفتار

مقدمه

کتاب اول - کلیات

بخش نخست - مواد عمومی	۱۵
فصل نخست: تعاریف	۱۵
فصل دوم: قلمرو اجرای قوانین جزایی در مکان	۲۳
فصل سوم: قلمرو اجرای قوانین جزایی در زمان	۴۰
فصل چهارم: قانونی بودن جرایم، مجازات‌ها و دادرسی کیفری	۵۳
بخش دوم - مجازات‌ها	۵۷
فصل نخست: مجازات‌های اصلی	۵۷
مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی	۷۷
فصل دوم: مجازات‌های تکمیلی و تبعی	۸۱
فصل سوم: نحوه تعیین و اعمال مجازات‌ها	۱۰۱
فصل چهارم: تخفیف مجازات و معافیت از آن	۱۱۰
فصل پنجم: تعویق صدور حکم	۱۳۴
فصل ششم: تعلیق اجرای مجازات	۱۴۵
فصل هفتم: نظام نیمه آزادی	۱۶۵
فصل هشتم: نظام آزادی مشروط	۱۶۹
فصل نهم: مجازات‌های جایگزین حبس	۱۷۹
فصل دهم: مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی اطفال و نوجوانان	۲۰۰
فصل یازدهم: سقوط مجازات	۲۱۲
مبحث نخست: عفو	۲۱۲
مبحث دوم: نسخ قانون	۲۱۵
مبحث سوم: گذشت شاکی	۲۱۷
مبحث چهارم: مرور زمان	۲۲۳
مبحث پنجم: توبه‌ی مجرم	۲۳۳
مبحث ششم: اعمال قاعده‌ی درأ	۲۳۸

۲۴۱	بخش سوم - جرایم
۲۴۱	فصل نخست: شروع به جرم
۲۴۷	فصل دوم: شرکت در جرم
۲۵۱	فصل سوم: معاونت در جرم
۲۶۱	فصل چهارم: سردستگی گروه مجرمانه‌ی سازمان یافته
۲۶۲	فصل پنجم: تعدد جرم
۲۷۷	فصل ششم: تکرار جرم
۲۸۳	بخش چهارم - شرایط و موانع مسؤولیت کیفری
۲۸۳	فصل نخست: شرایط مسؤولیت کیفری
۲۸۸	فصل دوم: موانع مسؤولیت کیفری
۳۰۳	فهرست منابع

مقدمه

علم حقوق که در تقسیم‌بندی نخستین، دو شاخه‌ی بزرگ حقوق خصوصی و حقوق عمومی را در بر می‌گیرد. حقوق کیفری را در شاخه‌ی حقوق عمومی قرار داده است. این جایگاه برای حقوق کیفری، با نگاهی به تعاریف ارائه شده برای آن قابل توجیه است: «مجموعه قواعدی که بر چگونگی مجازات برهنگاران و اقدام‌های تأمینی از طرف دولت حکومت می‌کند»^(۱)؛ «رشته‌ای از حقوق عمومی که سعی دارد به وسیله‌ی تهدید و ارعاب از وقوع اعمال یا ترک اعمالی که موجب بر هم زدن نظم عمومی است و جرم شناخته می‌شود، جلوگیری کند»^(۲)؛ «حقوق جزا ناظر بر روابط افراد و دولت است... روابطی که راجع به واقعه‌ی مجرمانه باشد»^(۳). این تعاریف صرف‌نظر از وجوه تقریبی، به حاکمیت دولت در حوزه‌ی کیفری اذعان دارند. توجیه حاکمیت دولت بر این عرصه، حدوث جریان‌های اعتقادی را در پی داشته و جلوه‌هایی از این جریان‌ها کم یا بیش بر سیاست جنایی کشورها اثرگذار بوده است. جنبش‌های لغو یا احیای نظام عدالت کیفری که در نیم قرن اخیر رنگ گرفت، در جهت نفی و یا تأیید مداخله‌ی دولت در روابط اجتماعی با ابزار مجازات‌ها است. این مناقشات هیچ‌گاه و در هیچ کشوری منتهی به حذف حوزه‌ی کیفرها و حاکمیت دولت

۱- کاتوزیان، ناصر، کلیات حقوق - نظریه عمومی، تهران: شرکت سهامی انتشار، چاپ نخست، ۱۳۷۹، صفحه‌ی ۲۷۷.

۲- دانش پژوه، مصطفی و خسروشاهی، قدرت‌الله، فلسفه حقوق، قم: مؤسسه‌ی آموزش و پژوهش امام خمینی (ره)، چاپ نخست، ۱۳۸۳، صفحات ۲۳۱-۲۳۰.

۳- باهری، محمد، نگرشی بر حقوق جزای عمومی، تهران: انتشارات مجد، چاپ نخست، ۱۳۸۰، صفحه‌ی ۶۹.

بر این عرصه نشده، اما قلمروهای مداخله‌ی کیفری را تغییر داده؛ گاه محدود و گاه وسیع نموده است. ضیق و توسعه‌ی این محدوده، ناشی از ویژگی‌های حقوق کیفری است^(۱). اهداف حقوق کیفری شامل حفظ نظم عمومی، وظیفه‌ی پاسداری از حقوق و آزادی‌های افراد و محافظت از ارزش‌های جامعه‌ی ایجاب می‌نماید تا مرتکب رفتارهای ممنوعه به سرعت تحت پیگرد قرار گیرد و پاسخ‌های کیفری با ویژگی‌های خاص خود فوراً اجرا شود. از این رو مداخله‌ی حقوق کیفری در زندگی افراد، مداخله‌ای استثنایی، حداقلی و بر اساس ضرورت است. بر خلاف حقوق خصوصی که در آن، اصل بر آزادی اراده و اعتبار قرارداده‌ها و توافقات افراد است (ماده‌ی ۱۰ قانون مدنی)، حقوق کیفری استثنایی بر اصل آزادی روابط اشخاص با اشخاص می‌باشد. از این رو مقررات در حقوق کیفری باید منجز و مصرح باشد؛ این قاعده‌ها به گذشته بازگشت ندارند؛ در موارد ابهام به نفع مرتکب یا متهم تفسیر می‌شوند و... ویژگی‌های محدود کننده‌ی حقوق کیفری، ناشی از تداخل قواعد آن با حقوق و آزادی‌های افراد است. از این رو تبیین صحیح موضوع قاعده توسط قانون‌گذار و تفسیر دقیق و مضیق آن توسط دادرس، امری ضروری و تضمین‌کننده‌ی حقوق و آزادی‌هاست.

لایحه‌ی مجازات اسلامی که توسط قومی قضاییه تدوین شده و با بهره‌گیری از مباحث حقوق دانان کیفری در بیان ابهامات و خلاءهای قوانین پیشین، رویه‌ی قضات در اعمال آن قواعد و استمداد از حقوق تطبیقی، درصدد رفع ابهام‌ها، بر کردن خلاءها و به کارگیری ابزارهای اصلاح کننده بوده است؛ همه جانبه‌نگری تدوین‌کنندگان لایحه، گسترده شدن مواد آن را در پی داشته است؛ به گونه‌ای که تعداد مواد باب «کلیات» قانون مجازات اسلامی را از شصت و سه ماده به دویست و شانزده ماده افزایش داده است. لایحه‌ی مذکور که پس از بررسی‌های چند ساله در تاریخ ۱۳۹۰/۸/۷ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید، در شورای نگهبان با ایرادهایی روبه‌رو شد و سرانجام پس از رفع ایرادهای شورای نگهبان از سوی مجلس شورای اسلامی، در اول اردیبهشت ماه ۱۳۹۲ تصویب قطعی گردید و پس از انتشار در روزنامه‌ی رسمی از بیست و چهارم خرداد ماه لازم‌الاجرا شد.

جدید بودن قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، بحث پیرامون مواد آن را ضروری می‌سازد. هم‌چنین افزایش سه برابری حجم مواد به ویژه در کتاب «کلیات» ایجاب می‌نماید

۱- بنگرید به: اسدی، لیلاداد، حقوق کیفری خانواده، تهران: دانشگاه امام صادق علیه‌السلام-پردیس

که پیرامون مواد این قانون مطالعاتی صورت گرفته تا در مسیر تضارب اندیشه‌ها و نظرها، مباحث پخته شوند.

کتاب حاضر که به تبیین کتاب کلیات قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ می‌پردازد، کوششی در این راستا است. ساختار کتاب ساده و بر اساس تقسیم‌بندی قانون‌گذار از مطالب است. بنابراین نویسنده ضمن درج مواد به همان ترتیب مورد نظر قانون‌گذار، ذیل هر ماده در دو عنوان، «پیشگهی ماده» و «تکات مربوط به آن» را بیان می‌کند. نحوه‌ی نگارش تیتروار است و سعی شده است که با رعایت اختصار، بیشترین مطلب را انتقال دهد. لذا از ذکر مباحث پیرامونی که در کتاب‌های حقوق کیفری عمومی به دفعات و به تفصیل به آن پرداخته شده، اجتناب گردیده است. همچنین موضوع این کتاب، شرح مواد ۱ تا ۱۵۹ قانون فوق‌الذکر بوده و مواد ۱۶۰ تا ۲۱۶ کتاب کلیات مربوط به «ادله‌ی اثبات در امور کیفری»، به لحاظ آن که بحثی شکلی و مربوط به آیین دادرسی کیفری است، مورد بحث قرار نگرفته است.

محمد مصدق

شهریور ۱۳۹۲